

Міністерство культури та інформаційної політики України
Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка

Факультет оркестрових інструментів
Кафедра народних інструментів

Паращук Василь Володимирович

Дипломна робота на здобуття освітнього рівня «Бакалавр»
зі спеціальності 025 Музичне мистецтво
Профілізація «Цимбали»

**«Постать Тараса Барана у контексті
становлення львівської цимбальної школи»**

Науковий керівник –
професор

Корчинський М. Т.

Рецензент –

Кандидат мистецтвознавства, доцент

Олексів Я. В.

Львів - 2021

План

Вступ	3
Розділ I. Особливості Львівської цимбальної школи.	5
Розділ II Життєтворчість Тараса Барана.	
1.1 Біографія.	7
1.2 Огляд різнобічних здобутків.	12
Розділ III Творча співпраця Тараса Барана з українськими композиторами.	
3.1. Богдан Котюк.	19
3.2. Дезидерій Задор.	22
Висновки	26
Список використаних джерел.	28

Вступ

Цимбали – це струнний ударно-щипковий інструмент та номінація яка охоплює широку палітру цитроподібних інструментів, які використовуються у країнах Східної та Південно-Східної Європи. Саме цимбали можна вважати прабатьком сучасного фортепіано чи барокового чембало(див. Зимин П. История фортепиано и его предшественников.- Москва, 1968.- С.8.) Перші зображення цимбалоподібних інструментів було знайдено на барельєфі(3500 років до н.е.) поблизу міста Мосул (Ірак) на території давньої асирійської столиці Ніневії біля річки Тигр. Аналоги цього інструмента зустрічаються практично на всіх континентах планети під різними назвами.

Сьогодні традиційні «українські цимбали» в концертній діяльності та шкільництві витіснені більш удосконаленими концертними цимбалами системи «Шунда». Слід зазначити, що концертні цимбали не можуть похвалитися такою самою нотною літературою, як інші концертні інструменти. Проте, одним із переконливих свідчень набуття цимбалами статусу сформованого концертного інструменту є

створення національних цимбальних виконавсько-методичних шкіл. Близькість за діапазоном і повнотою звучання до фортепіано приваблювала таких відомих композиторів як: Ф. Ліст, І. Стравінський, М. Скорик. В свою чергу в українській професійній музиці ми рідко зустрічаємо твори для цимбалів. Мало українських композиторів зверталася до цього інструменту - але такі були. Поштовхом до написання оригінальних творів для цимбалів українськими композиторами став розвиток цимбального мистецтва та шкільництва в Україні. Початком українського професійного цимбального шкільництва можна вважати діяльність учня Гната Хоткевича, харківського віолончеліста, бандуриста, композитора і диригента - Леоніда Гайдамаки. Завдяки йому та його учням (О. Незовибатькові та Г. Казакову) було покладено початок професійному навчанню гри на цимбалах по усій Україні.

Актуальність дослідження полягає у необхідності описати творчі та наукові надбання Тараса Барана, як засновника львівської цимбальної школи.

Мета дослідження: внесок Тараса Барана у розвиток Львівської цимбальної школи.

Завдання дослідження:

- розглянути життєвий шлях Тараса Барана;
- ознайомитися та проаналізувати науково-методичну літературу;
- розкрити важливість взаємовідносин з композиторами сучасниками;
- довести значущість Тараса Барана у розвитку цимбального професіоналізму в Україні.

Об'єкт дослідження: творча діяльність Тараса Барана, як фундатора львівської школи.

Предмет дослідження: практична цінність науково-методичної літератури Тараса Барана.

Методологічну базу дослідження охоплює комплекс наукових методів:

- Аналітичний – розуміння наукових понять та систематизація наукових джерел даної теми.
- Історичний – що окреслив самобутній шлях розвитку цимбалів, як інструменту академічної та професійної музики.
- Індуктивний – в узагальненні факторів та виявленні загальних тенденцій розвитку творчої особистості Тараса Барана.

Науковою новизною є:

- Досліджена співпраця Тараса Барана з такими композиторами, як Богдан Котюк та Дезидерій Задор;
- Досліджена науково-методична та педагогічна діяльності, що підтверджує значущість для становлення львівської цимбальної школи;
- Досліджена виконавська майстерність Тараса Барана, як доказ його новаторства у сфері цимбального виконавства.

Структура: робота складається із вступу, плану, 3 розділів, висновку, списку використаних джерел. Загальний обсяг сторінок 28.

Розділ I Особливості Львівської цимбальної школи.

Першим викладачем цимбалів у Львівській Консерваторії був Георгій Миколайович Казаков – український домрист, заслужений діяч мистецтв та професор кафедри народних інструментів Львівської Консерваторії. Г. Казаков почав вивчати гру на домрі в Харківському музично-драматичному Інституті у Леоніда Гайдамаки. Пізніше з 1939 р. навчався в Київській консерваторії під керівництвом М.М. Геліса. З 1946р починає свою педагогічну діяльність у Львівській консерваторії. Г. Казаков став засновником і керівником ансамблю

народних інструментів та камерного оркестру народних інструментів, з якими часто та успішно концертував. В консерваторії викладав кілька інструментів: домру, балалайку, баян, гітару та цимбали. Саме у Георгія Казакова по класу цимбалів навчався Тарас Баран. Оскільки Г. Казаков був домристом, а не фаховим цимбалістом, він не міг в свою чергу повною мірою показати студентам на практиці якою має бути правильна постановка рук, як правильно здійснювати удар і які прийоми гри на цимбалах можна використовувати. Однак відсутність фахової кваліфікації не перешкоджає Г. Казакову виховати плеяду талановитих музикантів: Т. Баран, В. Козлов, С. Мельничук та інші... Зрозумівши що цимбальної та методичної літератури недостатньо, Т. Баран їздить в Молдову, де спілкується з провідними цимбалістами, порівнює манеру гри різних виконавців. Співставляючи різні манери гри, які він вивчав та досліджував в різних країнах, із дослідженнями анатомії руки та фізичних властивостей удару, Т. Баран зміг витворити індивідуальний стиль виконання, відтак основні власні виконавські установки ввести у педагогічну діяльність. На основі цих досліджень та підтвердженні актуальності власного стилю, у педагогічній та концертній діяльності, він пише низку наукових робіт, що стають фундаментом для створення львівської цимбальної школи та підґрунтям для професійного розвитку цимбалів в Україні.

Школа гри яку упорядкував Тарас Баран вражає своєю різноманітністю прийомів гри, варіативністю педалізації та використанням різних видів удару в залежності від музичної лінії композиції.

До особливостей львівської цимбальної школи можна віднести:

- Застосування впровадженої Т. Бараном цимбалознавчої терміносистеми;
- Використання нової технології нотофіксації графіки та мнемотехніки для цимбалів;
- Поділ удару на цимбалах на п'ять основних:

Плечовий удар служить фундаментом звукотворення, він методично виправданий як основний для початківця і як засіб віртуоза, що легко долає технічні труднощі, пов'язані з розміщенням струн на цимбалах.

Передплічний удар використовується для досягнення рівного звучання усіх звуків мелодичної лінії;

Зап'ястковий удар є засадничим для ведення мелодичної лінії;

Кистьовий удар поєднує зап'ястя та пальці. Вимагає майстерного володіння пальцятками і є основою для дрібної цимбальної техніки та тремоло;

Пальцевий удар найбільше залежить від будови пальця. Дає можливість досягти максимальної виразності звучання в швидкому темпі як на одному з бунтів так і в тремолоючих звучаннях;

- Використання під час гри на цимбалах різних звукових ефектів:

- удар зі зміною кута;
- скісний удар;
- удар фалангою чи пучкою пальця;
- удар не по всіх струнах бунта;
- удар на перехресті струн.

Розділ II

2.1. Біографія Тараса Михайловича Барана

Тарас Баран (1959-2018р.р.)

Тарас Михайлович Баран – цимбаліст, бандурист, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, народний артист України, багаторазовий член журі та президій Міжнародних конкурсів, фестивалів та світових асоціацій, професор Львівської національної музичної академії м. М. В. Лисенка.

Народився 5 серпня 1959 році у м. Львові у сім'ї музикантів. З дитинства Тарас зростав у атмосфері народних дум, пісень та звуків бандури. Батько, Михайло Миколайович Баран, родом з села Хмелиськ Скалатського повіту, нині Підволочиського району Тернопільської області – член всеукраїнської спілки кобзарів(1995р), лауреат 1-го республіканського конкурсу кобзарського мистецтва присвяченому 175-річчю від дня народження Тараса Шевченка (м. Канів), відомий український бандурист, художник, громадський діяч, заслужений працівник культури України. Брат Тараса – Орест Михайлович Баран – бандурист, диригент, лауреат Республіканського та Всесоюзного конкурсів, закінчив Львівську музичну академію по класу бандури у В.Є. Герасименка, був заступником директора, директором та солістом Львівської обласної філармонії.

Своє музикування Т. Баран розпочав у 5-річному віці виступом по «Інтербаченню» на країни соціалістичної співдружності. Першу музичну освіту отримав навчаючись паралельно у музичних студії та школі по класу бандури та цимбалів. Ще учнем музичної школи Т. Баран брав участь в музикуванні з оркестром народних інструментів львівського музичного училища, як виконавець на різновидах сопілок.

Важливий етап творчого формування музиканта починається з другої половини 60-х років, хоча це й не сприятливий час для пропагування національних ідей. Разом з батьком, та братом Орестом з 1965 року Тарас стає учасником сімейного тріо бандуристів «Жайвори». Ідея заснування тріо належала батькові й була одним із найвагоміших його досягнень. Основна мета створення цього колективу – це розвиток та популяризація української національної культури.

Концерти тріо завжди залишали яскраві емоції, оскільки були насичені неординарною палітрою звуків. Музиканти звертались не тільки до тембральних

можливостей бандури, але й у використовували такі інструменти, як цимбали, дрімба, різні види сопілок, фрілка, кувиця, ребро, жоломига, окарина, теленка і т.д. В репертуарі були: думи, народні та історичні пісні, твори В.Косенка, К. Стеценка, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, М. Колесси. Також важливим буде відзначити, що до програми тріо входили авторські композиції створені спеціально для сімейного тріо, а також авторські пісні Михайла Барана.

Тріо «Жайвори» користувалися популярність і були великим досвідом для Тараса, адже саме за допомогою тріо він вперше записується на студії (зокрема його сольне виконання на цимбалах «Польки» Е.Балога).

Однак найголовнішим для музиканта – це здобутий досвід концертного виконавства в якості учасника фестивалів та концертів. Спочатку тріо виступало тільки в Україні, але вже з 90-х вони багато гастролювали країнами північної Америки, та Європи: Канада, США, Словаччина, Чехія, Угорщина, Польща, Німеччина, Австралія, Болгарія, Бельгія, Австрія, ФРН, Франція, Греція, Чехословаччина, Швеція.

Також одним з найбільших досягнень сімейного тріо були виступи для спадкоємців королівської родини Франції та виступ для президентів України і Франції у Маріїнському палаці.[https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Баран_Тарас_Михайлович]

У 1974 році стає студентом Львівського державного музичного училища, під час навчання в якому отримує звання лауреата Республіканського конкурсу, як виконавець на цимбалах системи «Шунда» (1977, Київ).

У 1977 році Т. Баран вступає до Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка (нині Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка), яку закінчує з відзнакою по класу цимбалів (кл. Г. Казакова).

Ще за два роки до закінчення консерваторії Т. Баран розпочав трудову діяльність солістом-цимбалістом в оркестрі Заслуженого ансамблю танцю України «Юність», а з 1982 року і до 2006 року працював музичним керівником та головним диригентом цього колективу. Підсумком плідної праці соліста, диригента та музичного керівника Заслуженого ансамблю танцю України «Юність» було присвоєння Тарасу Барану почесного звання «Заслужений діяч мистецтв України».

Важливу сторінку його біографії складають роки праці в інструментальному складі Заслуженого вокально-хореографічного ансамблю України «Галичина».

У 1999 році був відзначений однією з найпрестижніших нагород для митців – Вагнерівською стипендією. А у 2000 році, як визначний виконавець інструменталіст, отримав нагороду «Інтер-Ліра» (Угорщина) та стає переможцем XI Міжнародного фестивалю музичного мистецтва «Віртуози» у Львові у номінації «Кращий представник року у галузі культури і мистецтва».

З 2001 року за сумісництвом, а з 2006 року працює в штаті на кафедрі народних інструментів, а пізніше ще й на кафедрі музичної фольклористики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. В результаті плідної праці отримує звання ВАКівського доцента.

Активно концертуючи, як соліст-цимбаліст отримує відзнаки за відзнакою: 2009р. – звання «Народний артист України»; 2011р. – отримав звання професора; 2012р. – лауреат обласної премії ім. Д. Задора.

Творча особистість Тараса Барана характеризується універсальністю, а талант проявляється в різних напрямках – науковому, науково-методичному, виконавському, педагогічному та просвітницькому.

За роки творчої діяльності музиканта ним було написано низку книг та статей, сформовано та апробовано власне бачення сучасної цимбальної теорії, а також його наукові праці мають певне підґрунття для подальшого розвитку цимбальної наукової думки в Україні.

Свій життєвий шлях Т. Баран присвятив виконавській діяльності, утверджуючи статус сольного виконавця-цимбаліста, витворив індивідуальний стиль гри, важливою рисою якого стає редакторське тлумачення у виконавстві. Окрім цього він відіграв значну роль у налагодженні виготовлення інструментів на Львівській фабриці «Трембіта», членство та діяльність в благодійній організації (світової спільноти) Ротарі-клубу «Львів-Леополіс».

Він є засновником львівської виконавської цимбальної школи, а науковометодична та педагогічна сфера діяльності митця демонструє практичне втілення всіх його наукових розробок та дослідницьких інтересів.

Усе життя Тарас Баран був яскравим патріотом і вірив у хороше майбутнє України. В одному з інтерв'ю він сказав: «Мабуть, жоден народ у світі не вклав стільки своїх думок у «душу й тіло...» за нашу державу. Тобто, це надто багато звучить, зараз, але в якому контексті звучить? Я думаю, що якщо б мало було духовності, то невідомо, чи якийсь народ у світі повстав би так, як український...»
[<https://www.youtube.com/watch?v=0SpN6GRXjZw>]

Помер 17 січня 2018 року.

2.2. Огляд різнобічних здобутків.

Як уже було вище зазначено Тарас Михайлович Баран – заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, лауреат обласної премії ім. Д. Задора, ВАКівський доцент а згодом і професор кафедри народних інструментів Львівської національної музичної академії, Народний артист України, багаторазовий член журі та президій Міжнародних конкурсів, фестивалів та світових асоціацій, лауреат премії «Інтер-Ліра»(Угорщина), Вагнерівський стипендіат (1999р.), кращий цимбаліст-віртуоз, організатор 6-го Світового науково-практичного конгресу цимбалістів, автор монографії «Світ цимбалів» у чотирьох мовах, а також автор низки науково-методичних праць. За активну концертну діяльність та популяризацію української музики став переможцем XI Міжнародного фестивалю музичного мистецтва «Віртуози» у Львові у номінації «Кращий представник року у галузі культури і мистецтва»(2000р).[
[https://www8.cityadm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/67CE11B2489369354225697000496CB2?OpenDocument](https://www8.cityadm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/67CE11B2489369354225697000496CB2?OpenDocument)]

Тарас Баран – творча особистість, яка все життя пропагувала українське музичне мистецтво. Його творча діяльність поєднувала декілька напрямків: виконавський, науковий, науково-методичний, педагогічний і просвітницький.

Своє творче життя музикант розпочав з виконавської діяльності, ще у п'ятирічному віці. Перша його концертна діяльність була пов'язана із утворенням в 1965 році сімейного тріо «Жайвори». Однією з особливостей Барана, як музиканта було те, що він вмів грати на багатьох народних інструментах і цьому якраз активно посприяла участь у сімейному тріо, адже вони звертались не тільки до тембрального звучання бандури, але й до теленки, різновидів сопілок, цимбалів, та інших інструментів.

В рік десятої річниці незалежності України завершує роботу над вокальнохореографічною композицією «Земле Шевченкова, земле Франкова».

Він був цимбалістом з притаманною йому яскравою манерою гри, блискучою технікою виконання та харизмою. Саме ці риси привертали увагу композиторів до написання творів для цимбалів. Одними із них були: Д. Задор («Концерт для цимбалів з симфонічним оркестром», «Імпровізація» та «Фанфари»), Б.Котюк («Тріо соната для цимбалів, альту і контрабаса», «Рапсодія №1», «Рапсодія №2», дві «Доменіко сонати» (in C та in D), А. Гайденко «Циганіада» С. Кушнірук («Гуцульський Диптих», «Аркан» для цимбалів з оркестром), О. Герасименко («Рондо» для цимбалів з фортепіано), А. Гайденко «Циганіада»

Постійно вдосконалюючись як виконавця-цимбаліста, Баран часто їздить в Молдову, де спілкується з відомими діячами цимбального профілю. Він досліджував та вивчав різні виконавські школи на цимбалах, анатомію рук та фізичні властивості удару. Саме ця дослідницька робота привела його до пошуків індивідуального виконавського стилю, внесеного згодом у свою педагогічну діяльність.

Т. Барану властива яскрава та харизматична інтерпретація музичного змісту. Аналітичний підхід до твору відіграв неабияку роль у його виконавському зростанні. У доборі репертуару він в основному звертається до віртуозних фактур. В його репертуарі була музика: Т. Йордаке, Е. Балоба, М. Лисенка, Д. Задора, Б. Котюка, С. Кушнірука, Д. Попічука та інших.

Як виконавець він представляв українське мистецтво у більше ніж 30-тих країнах світу. Це був і сольний концерт у Мюнхенській філармонії в рамках III-го Міжнародного фестивалю цимбалістів, концерт у Паризькій мерії для спадкоємців королівської родини, і концерт для президентів Франції та України в Маріїнському палаці, сольний концерт у супроводі симфонічного оркестру Національної філармонії та брав участь у концерті Саміту президентів країн Центральної та Східної Європи. Також гастролював по Україні з симфонічними оркестрами Львова та Польщі, був учасником гала-концертів у Празі, Будапешті і Кишиневі.

Як було вище вказано Тарас Баран є автор низки наукових праць. Наукова діяльність митця є насиченою і важливою для літературного збагачення цимбалів. Важливе місце в цій сфері діяльності посідає монографія видана українською, німецькою, англійською та французькою мовами «Світ цимбалів»(1999р.). Вона була першим широкомасштабним дослідженням такого типу у світовій практиці, що стала основою його кандидатської роботи «Концертні цимбали: історикотеоретичний та методологічно-виконавський підходи»(2003р.). Співпрацюючи з українськими композиторами та музикантами-цимбалістами у світ виходить збірка творів «Цимбаліст Тарас Баран»(2001р.).

Науковець постійно на конференціях порушував важливі і болючі ідеї цимбального мистецтва, зокрема: особливості термінології, звукотворення, фіксації штрихів і загалом виконавської техніки.

Підсумком його виконавської та наукової діяльності став підручник виданий у 2008 році– «Цимбали та музичний професіоналізм», перший у світовій

цимбальній практиці. Він адресований для навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. Підручник включає декілька розділів:

1. «Еволюція та трансформація цимбалоподібних інструментів»;
2. «Будова цимбалів та ергономіка звукотворення»;
3. «Технологія нотофіксації для цимбалів»;
4. «Цимбальний стиль і виконавці»;
5. «Становлення і розвиток цимбальних шкіл у контексті розбудови цимбального репертуару та цимбалобудування»;
6. «Еволюція цимбального мистецтва як складової української академічної виконавської традиції»;
7. «Проблеми становлення української цимбалознавчої терміносистеми».

У посібнику Баран підводить підсумки з усіх своїх творчих пошуків. Тут автор розкриває основні етапи еволюції цимбалоподібних інструментів: їх поширення у світовому музичному просторі, вдосконалення, українські модифікації та місце цимбалоподібних інструментів за класифікацією Горнбостля-Закса. Окреслює будову цимбалів системи Шунда, конструкцію пальцяток, процес звукотворення, специфіку удару, його неповторне тембральний колорит, ритмоінтонації. Співпрацюючи з різними цимбалістами-виконавцями, композиторами, фольклористами та керуючись власним досвідом автор синтезує всі пошуки, упорядковує систему фіксації різновидів пальцяток, прийомів гри, цимбальної педалізації тощо.

В своїй роботі Баран аналізує особливості й формування цимбального стилю. Він підкреслює основні вимоги для цимбаліста-професіонала (координація рухів, передача складних метро-ритмічних побудов і т.д.). Автор описує історію фабрики «Шунда» та виконавське мистецтво кінця XIX – поч.. XXст. ,

перераховує національні школи, фабрики з виготовлення цимбалів та дає їхню характеристику.

У підручнику він репрезентує львівську композиторську школу, де зазначає види трансформацій (строгий, вільний переклади та редакторська транскрипція) у перекладених творах для цимбалів і демонструє приклади ним запропонованої системи нотофіксації. Тут були представлені такі твори, як: «Тріо-соната» Б. Котюка для цимбалів, альту і контрабаса, Дві рапсодії для цимбалів соло, «Гуморески» та «Концертіно-рапсодія» для цимбалів з народним оркестром або фортепіано І. Вимера, «Концерт» для цимбалів з симфонічним оркестром та «Імпровізація» і «Фанфари» Д. Задора; а також твори М. Лисенка, Д. Попічука та С. Кушнірука.

Окрім удосконалення нотофіксації важливою місією автора було становлення української цимбальної терміносистеми. В книжці Т. Баран представляє авторську лексику «як органічний складник єдиної національної наукової термінологічної системи» [3, с.201]

Тарас Михайлович був не лише яскравим цимбалістом-віртуозом, а й педагогом-практиком. Всі свої наукові дослідження і пошуки він втілював у своїй педагогічній праці. Як педагог, він завжди прагнув творчо розвивати своїх учнів – залучати до перекладень творів, до редакторської роботи, до першого виконання твору. «Педагог-практик» відзначається тим, що у педагогічній діяльності він керувався власними методичними настановами, а також постійно перебував у пошуках нового репертуару, нової нотної літератури, нових тембральних рішень тощо.

Тарас Михайлович Баран виховав цілу когорту талановитих, яскравих і відомих цимбалістів, які на сьогоднішній день є педагогами та виконавцями у різних куточках світу пропагуючи львівську цимбальну школу та настанови

Тараса Михайловича. Серед них: М. Кужба, І. Брухаль, Я. Борух, О. Пазюк, Ю. Гулянич, М. Дзвінчук, Я. Курка, Жень Цзяці(Китай) та інші.

Разом з учнями педагог організував багато концертів, які послужили невід'ємним елементом пропаганди львівської цимбальної школи. В основному вони виступали по Західній Україні, а також разом зі своїми учнями взяв участь у проекті «Світ цимбалів» організованому в 2013 році у Харкові М. Кужбою при підтримці заслуженого діяча мистецтв України – доцента О. Костенко. Т. Баран тут виступав і як лектор, і як виконавець, і як натхненник.

Як результат досягнень у виконавській, науковій та педагогічній сферах митця часто запрошують до складу журі різнорівневих конкурсів: Міжнародний дитячо-юнацький конкурс «Срібний дзвін»(Ужгород); Міжнародний конкурс виконавців на народних інструментах ім. Г. Хоткевича (Харків); Міжнародний конкурс виконавців на народних інструментах ім.Г. Жиновича (Мінськ), Всеукраїнський конкурс виконавців на цимбалах та сопілці «Волинська гуковиця» (Луцьк) та інші.

Підсумовуючи досягнення Тараса Барана тільки у трьох його напрямках музичної діяльності (виконавство, наука, педагогіка) можна вже зробити висновки, що він є митець, праця якого залишила впливовий слід у розвитку цимбального мистецтва не лише в Україні. Однак, до музичної діяльності Барана належить ще одна і не менш важлива – просвітницька сфера.

Однією з найголовніших просвітницьких праць Барана стала побудова Львівської цимбальної школи. Для цього він співпрацював з багатьма музикантами, науковцями та композиторами. Особливий слід залишила співпраця та партнерство з композитором, науковцем-аналітиком, організатором Богданом Котюком, яка тривала понад тридцять років. За цей час було здійснено поповнення репертуару цимбалістів (Б. Котюк «Тріо-соната» для альту, контрабаса і цимбалів, Дві рапсодії для цимбалів соло), створено у Львівській

філармонії фольклорно-етнографічний ансамбль «Дримба», і опрацьовано концепцію проведення Шостого Світового конгресу цимбалістів у Львові. Особливе місце у їхньому партнерстві посідає заснування ансамблю «LeopolisDuo». Кожен в ансамблі мав свою функцію. Тарас Михайлович виступав як соліст, граючи і на цимбалах, і на різновидах сопілки, і на ударних, і на бандурі. Богдан Котюк виконував функцію драматурга, ведучого, а також як автор більшості творів у репертуарі ансамблю, також часто супроводжував соліста на синтезаторі. Ансамбль концертував у різних країнах світу – Франції, Угорщині, Польщі, Німеччині. Плідна співпраця друзів була відображена також заснуванням, членством та діяльністю в благодійній організації Ротарі клубу «Львів-Леополіс», що існує і дотепер.

Популяризуючи цимбали, слід відзначити ще одну з важливих ділянок просвітницької сфери Т.Барана – виготовлення концертних цимбалів на Львівській фабриці «Трембіта». Вивчивши всі особливості інструмента, майстер Тарас Баран ставить мету створити українські цимбали, які будуть на рівні з академічними концертними інструментами. Баран разом з директором фабрики «Трембіта» М. В. Куземським організують випуск Великих концертних цимбалів системи Шунда за модернізованою конструкцією Т. М. Барана. Майстер детально розробляв креслення, домагаючись зменшення ваги, при тому не втрачаючи художньо-виразових особливостей інструменту (великих – діапазон С-а3(до 34кг), малих – діапазон С-с3 (до 25кг); ретельно підходив до вибору акустичних порід деревини та використанні високоякісного сплаву металу для струн.

Цимбаліст-конструктор створив п'ять різновидів концертних цимбалів, на яких могли і навчатись діти в школах, і високо-професійні музиканти у концертно-виконавській діяльності. Зокрема на таких цимбалах навчаються студенти Тернопільського, Чернівецького, Рівненського, Ужгородського

музичних училищ, учні ЛССМШ ім. С. Крушельницької, Звенигородської ДШМ, ДМШ с. Яблунів, ДМШ у Харкові.

Отже, виходячи з вище сказаного можна без перебільшення вважати, що Т.Баран є унікальною особистістю. Створивши низку науково-методичних праць, здійснивши плідну дослідницьку роботу, маючи успіх у виконавській та педагогічній діяльності і будучи інструментальним майстром можна з гідністю запевняти, що це митець праця якого посідає чільне місце у світовій цимбалознавчій культурі, а також сприяла заснуванню Львівської виконавської школи та вплинула на подальший розвиток цимбальної наукової думки в Україні.

Розділ III

Творча співпраця Тараса Барана з українськими композиторами .

Важливу роль у процесі формування львівської цимбальної школи відіграла співпраця Тараса Барана з композиторами, однодумцями та відомими діячами мистецтва: Сергій Кушнірук, Богдан Котюк, Дезидерій Задор. Саме їхня спільна праця стала цінним джерельним матеріалом для розширення нотної літератури і

підштовхнула до удосконалення цимбальної нотофіксації, графіки та мнемотехніки .

3.1. Богдан Котюк (нар. 1951р.)

Львівський композитор, музиколог, етномузикознавець. Б. Котюк – унікальна особистість, адже це далеко не повний перелік всіх напрямків його діяльності. Слід сказати також про його громадську, публіцистичну, виконавську та педагогічно-виховну практику. Це композитор, творчість якого охоплює різноманітні жанри симфонічної, камерно-інструментальної та хорової музики, а також композитор, чий наукова, педагогічна та публіцистична праця посідають важливе місце у вітчизняній культурі.

Народився 21 серпня 1951р. в місті Львові у родині службовця. Творче формування митця почалося ще з дитинства. Спонукою до цього були сімейні традиції та середовище, в якому зростала дитина. Саме по лінії матері родина композитора була нерозривно пов'язана з музикою, адже мати була піаністою, концерт майстром та педагогом, а бабуся – оперною співачкою і педагогом. Також батько та дядько композитора вміли і любили співати, хоча й не були музикантами-професіоналами.

Важливе значення в естетичному та філософському формуванні композитора мали генетичні чинники по лінії прадідів композитора, які були пов'язані з церковною службою та духовною ієрархією. Це вплинуло на атмосферу, у якій зростав Богдан. Оскільки 50-ті роки ХХ ст. були нелегким періодом Західної України для тих, хто хоча б якимось чином був пов'язаний з релігією.

Як правило, творче формування дітей починається із засвоєння навичок гри на музичному інструменті. Б. Котюк відвідував уроки по фортепіано, сольфеджіо та ритміки в музичній студії при Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка. Також неабиякий вплив на його формування мала бабуся, яка займалася з ним вдома після уроків.

Композитор цікавився всіма новинками свого часу і це позначилося на формуванні його світогляду. Йдеться не тільки про академічну музику, але й естрадно- масову. Зокрема: напрям сучасного мистецтва – «рок», музика американських негрів, джазові інтонації, один зі стилів духовної музики «спірічуелс», вивчення творчості ансамблю «Бітлз», основи ритм-енд-блюзу, а також звернення до витоків джазового стилю. Вагомий слід у його творчості має також дослідження українського фольклору.

Особливості стилю композитора полягають в пошуках структурно нових композиційних рішень, модального гармонічного мислення та сучасного

трактування метро-ритму. Зацікавлення Б. Котюка цимбалами та іншими яскраво вираженими представниками етнічно орієнтованих інструментів пов'язане з його науковою роботою, спрямованою на збереження перлин народного музикування та їхньої адаптації в концертному середовищі. У композитора є велика кількість різноманітних за складом ансамблевих композицій з використанням цимбалів – духовні твори та музика базована на неофольклорному переосмисленні національних інтонацій.

Яскраву сторінку у творчому житті митця склала співпраця з Тарасом Бараном, яка тривала аж 40 років. Результатом їхньої спільної праці було утворення «Leopolis-Duo», а пізніше РК «Leopolis», першим президентом якого був Б. Котюк.

Початковий інтерес до цимбалів, як концертного інструменту, виникає в період творення ансамблю «Дримба». Саме тоді композитор створює свої перші кілька творів для цимбалів. В період зламу століть композитор досліджуючи український фольклор та активно спілкуючись з Тарасом Бараном, звертається до написання творів для цимбалів соло. Прагнучи вивести цимбальне мистецтво на новий рівень віртуозної конвертації він пише дві рапсодії для цимбалів соло. Кожна з них будується на оригінальній авторській темі, а органічність музичних побудов пояснюється композитором осмисленням завдань концертно-віртуозного музикування. Обидві рапсодії є самостійними творами, що ні в якій мірі не нав'язують потреби їх сумісного виконання. Яскраво відмінним є і характер музики, і емоційне напруження, і технічні прийоми в кожній рапсодії. Б. Котюк – яскрава особистість сьогодення, яка стверджує, що «найцінніше для прогресу в усіх народів і за всіх часів.... – це володіння інформацією. А для мене особисто ще більше важить ЧАС!». [у листі композитора до автора, 05.032021р Б.Котюк]

3.2 Дезидерій Задор(1912-1985р.р.)

Народився 20 жовтня 1912 року в місті Ужгороді. Батько – Євген Задор був учителем угорської школи, працював органістом та кантором Ужгородської римокатолицької церкви, а також керівником угорської аматорської капели «Долардо». Мати – Йозефіна Задор-Борош працювала вчителькою та хоровою співачкою крайового хору вчителів Прикарпатської Русі (диригент О. Приходько), окружного вчительського хору та грала у симфонічному оркестрі на скрипці. Саме батьки Дезидерія відкрили для нього дорогу у світ музики і стали його першими вчителями, беручи його часто з собою на церковні репетиції. Перші навички гри на фортепіано він отримав відвідуючи приватні уроки піаніста й композитора Зігмунда Лендева. Після закінчення загальноосвітньої школи продовжив навчання в Ужгородській гімназії.

У віці 12 років починається формування Задора, як музиканта-виконавця та композитора. Власне, в цьому віці він вперше створює музику, що свідчить про його композиторську обдарованість і виконувану на одному зі шкільних вечорів. Йдеться про музику до театральної вистави «Гізела і Фея».

У цьому ж віці має значні досягнення як піаніст. Про це свідчать згадки у місцевих газетах, в яких розповідається про його перший концерт у місті Пльзень. На цьому концерті Задор успішно виконав твори Л. Бетховена і В. Моцарта. Позитивні відгуки та підтримка юного музиканта стали поштовхом для його подальшого формування, як виконавця та композитора.

В 1932 році починає свій вишкіл у Празькій консерваторії, де навчається хоровому диригуванню, гри на фортепіано та органі. У процесі навчання керує хором «Святої Цецилії» та «Румунським хором» в осередку емігрантів. Під час навчання в консерваторії Дезидерій продовжує зростати як композитор. Для цього він відвідує лекції з композиції у Вітезслава Новака та Я. Крижічки, а також слухає лекції у З. Неєдли в Карловому університеті. У 1934 році, закінчує Празьку консерваторію з відзнакою.

Вже з 1934р. Задор активно проявляє себе на концертній естраді, як виконавець-піаніст. Підтвердженням цього є його участь в ряді концертів організованих музичним товариством ім. Б. Сметани в 1936році у містах Закарпаття: Берегово, Мукачево, Хуст, Ужгород. Також він впродовж років виступає на радіо Праги, Будапешта та Кошице. У програмі музиканта звучали твори Л. Бетховена, М. Мусоргського, Ф. Мендельсона, Ф. Шопена, Ф. Ліста, Б. Сметани, Б. Бартока, А. Ареньського. У 1937р. займає друге місце на виконавському радіо-конкурсі ім. Ф. Шопена

Окрім виконавської діяльності Дезидерій плідно працює над своїм композиторським професіоналізмом. Зокрема, він бере уроки з композиції в професора Празької консерваторії Алоїза Габо. Це має позитивний відзначилося на його навчанні, оскільки в цей час створює перші свої зрілі твори - фортепіанні п'єси та романси на слова Ш. Петефі та Е. Аді.

З 1939р. композитор починає свій «ужгородський період», який характеризується педагогічною (викладач музики та співу в Ужгородській жіночій вчительській семінарії), диригентською (Ужгородський симфонічний оркестр). виконавською (благодійні концерти, дует з М. Польфі) та композиторською діяльністю (хорові обробки: «Ой, сонечко вже заходить», «Пісня про лісоруба», «Верховино, світку ти наш»; «Коломийка» для камерного оркестру, «Закарпатські ескізи» для оркестру народних інструментів та ін..). Важливою частиною його творчого життя було вивчення та дослідження фольклору. Ним було записано понад 250 народних пісень та написано статтю «Коломийка в руській народній творчості». Також в 1944р. видано збірку фольклорних записів Д. Задора, Ю. Костюка та П. Милославського «Народні пісні Підкарпатських русинів».

З початком діяльності Ужгородської обласної філармонії проводить регулярні концерти-лекції класичної музики, а також в 1954.-1963рр. працює її

художнім керівником. Також з 1959р. Задор є організатором та головою об'єднання самодіяльних композиторів Закарпаття при будинку Народної творчості.

В цей період виходить його збірка «Весняні мелодії», «Романс» для ансамблю скрипалів, соната для фортепіано, парафраз за оперою «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, музична картина «В селі» для камерного оркестру та фантазія «Тиса» для народного оркестру.

У 1963 році переїжджає до Львова, де продовжує свою активну педагогічну (викладач училища і консерваторії), композиторську та виконавську діяльність. Під час творчої роботи у Львові отримує звання доцента, у 1972р. – Заслужений діяч мистецтв України, а у 1978р. стає професором Львівської консерваторії.

Перебуваючи у Львові, композитор знайомиться та спілкується з багатьма відомими музичними діячами. Одними з них були Б. Котюк та Т. Баран. У 1980 році в результаті творчої співпраці композитора Богдана Котюка та цимбаліста Тараса Барана постає самобутній, як для української музики, твір «Тріо-соната для цимбалів, альту та контрабаса». Звучання цього своєрідного ансамблю та новаторський підхід до трактування цимбалів не як етнічного, а як рівноправного інструмента серед інших академічних, дали поштовх Д.Задорові(1982р) до створення «Концерту для цимбалів з симфонічним оркестром». Цей концерт став прецедентом для цимбалів з симфонічним оркестром у світі, першим виконавцем якого був Т. Баран.

Звернення композитора до цимбалів пов'язане не стільки з дотичністю цього інструмента до знакової системи фольклору Закарпатського краю, скільки з його прагненням до нових, не шаблонних колористичних прийомів. Самобутнє звучання цимбалів з симфонічним оркестром зацікавило композитора і підштовхнуло його до участі в розширенні його репертуару, як інструменту концертного. Підтвердженням цього є написання двох п'єс для цимбалів-соло

«Імпровізація» та «Фанфари», стали лебединою піснею композитора. Ця творча праця була передана Т. Баранові за день до смерті, так і не вивчивши задуму та виконавських деталей.

Помер 1985р, у Львові. За його бажанням покійного поховано в Ужгороді.

Висновок: Цимбали та цимбалоподібні інструменти, як культурне надбання, займають важливе місце у музичному житті народів Європи (Німеччина, Угорщина, Молдова, Румунія, Чехія, Білорусь, Україна), та Азії (Китай, Індія). В контексті українського академічного виконавства, цимбали один з небагатьох народних інструментів, які вийшли на професійний рівень.

Постать Тараса Барана стала знаковою для становлення цимбального виконавства в кінці ХХ на початку ХХІ ст. Як багатогранна особистість, він мав вплив на різні сфери музичного життя:

1. Наукова діяльність, спрямована на написання методичної літератури. Т. Баран збагатив професійну методологічну базу авторськими книгами та статтями. Вони знайшли відображення у подальших роботах музикантів-дослідників серед яких:

М. Кужба(Діяльність Тараса Барана в контексті цимбального мистецтва України), І. Брухаль (Стаття «Взаємодія теорії і практики в утвердженні львівської цимбальної школи»), О. Юрченко(стаття «Універсалізм творчої особистості Тараса Барана»),та інші.

2. Він є основоположником львівської цимбальної школи. Важливим наслідком синтезу педагогічної та дослідницької діяльності стали:

- удосконалення нотофіксації та мнемотехніки;
- впровадження нової терміносистеми;
- удосконалення педалізації;

- збагачення сольного та ансамблевого репертуару.

3. Як виконавець, Т. Баран створив індивідуальний стиль гри, характерний звуковою інтерпретацією. До особливостей його виконання належать: - Поділ удару на цимбалах на п'ять основних;

- Використання під час гри на цимбалах різних звукових ефектів:

- удар зі зміною кута;
- скісний удар;
- удар фалангою чи пучкою пальця;
- удар не по всіх струнах бунта;
- удар на перехресті струн.
- урізноманітнення тембрального звучання завдяки зміні обмотки голівки пальцяток.

4. Займаючись популяризацією цимбального мистецтва, Т. Баран брав участь у Міжнародних конференціях, конкурсах, музичних з'їздах. Він був натхненником та організатором Шостого науково-практичного конгресу цимбалістів. Відданість вузько професійній діяльності, він частково присвячував себе і просвітницькій справі, зокрема через членство у благодійній організації Ротарі-клубу «Львів-Леополіс».

5. Як майстер, Т. Баран створив креслення інструменту на базі власних досліджень та налагодив виробництво цимбалів на музичній фабриці «Трембіта». Їхньою ознакою є зменшення обсягу і ваги та розширення діапазону.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що вплив Тараса Барана на розвиток цимбального мистецтва в Україні є, без перебільшення, значущим. Його методологічна база є основою сучасного цимбального академічного виконавства. Впродовж своєї багаторічної педагогічної праці Т. Баран виховав плеяду музикантів, які тепер уособлюють основу цимбального «життя» в Україні.

Список використаних джерел:

1. Баран Т. Світ цимбалів. – Львів: Світ, 1999.-88с.
2. Баран Т. Супровідні міркування / Т. Баран // Богдан Котюк. Тріо-соната для цимбалів, альт та контрабаса. – Львів : Афіша, 2006. – С. 3–7.
3. Баран Т. Українська цимбалознавча термінологія // Народна Творчість та етнографія. – 2004. -№4. –С. 10-90. 4. Баран Т.Цимбали та музичний професіоналізм: підручник Т. Баран. – Львів: Афіша, 2008. – 224с.
5. Баран Т. Цимбали та музичний професіоналізм. – Львів, 2008.-222 с.
6. Баран Тарас Михайлович [ел. Ресурс] / Тарас Баран. – Режим доступу : uk.m.wikipedia.org/wiki/Баран_Тарас_Михайлович
7. Габорець, В. Слово про Дезидерія Задора : [закарпат. комп.] / В. Габорець // Культурологічні джерела. – 2012. – № 3, 4. – С. 66-68
8. Гулянич Ю. Композитор Богдан Котюк. Грані творчої особистості / Ю. М. Гулянич // [наук. ред. Т. М. Баран]. – Львів: Афіша, 2008. – 159 с.
9. Зимин П. История фортепиано и его предшественников.- Москва, 1968.- С.8.
10. Данко, М. Дезидерій Задор : [закарпат. комп.] / М. Данко // Культурологічні джерела. – 2012. – № 3, 4. – С. 60-70 : 11. Котюк Б. Способи втілення фольклору в творчості композиторів ХХ ст. / Б. Котюк // Архів Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. – Львів, 1974. – 92 с. (одиниця зберігання 1597).

- 12.Кужба М. Діяльність Тараса Барана в контексті цимбального мистецтва України / М.Кужба. – Магістерська робота. – Харків 2010. – 56с.
- 13.Незовибатько О. Українські цимбали. – К.:Мистецтво, 1976. -56с.
- 14.Незовибатько О. Школа гри на українських цимбалах. – К.:Мистецтво, 1966. -301с.
- 15.Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. – М.:Музыка, 1988.
- 16.Рак, Я. П. Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора : монограф. нарис / Я. П. Рак. – Ужгород : Закарпаття, 1997. – 56 с. : іл. – Бібліогр. : с. 37-40.
- 17.Шрамко І. З історії цимбалів // музика. – 1983. -№6. –С. 13-14.
- 18.Kesmarky Arpad. Czimbalom iskola. – Budapest: Zipser es Konig, 1895 – 110с.